

Голові разової спеціалізованої
вченої ради
в Національному університеті
«Одеська політехніка»
доктору економічних наук, професору
Філіппову В.Ю.

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора економічних наук, професора, професорки кафедри підприємництва та торгівлі Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Національного університету «Одеська політехніка» Єрмак Світлани Олександрівни на дисертацію Джахан Фавзі Салем Ісмаїла «Стратегічні засади управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин», подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду Національного університету «Одеська політехніка» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 – Управління та адміністрування за спеціальністю 076 – Підприємництво та торгівля (до 16.12.2022 р. «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» згідно таблиці відповідності окремих спеціальностей переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 (в редакції, чинній станом на 06 липня 2021 року), спеціальностям, код та/або найменування яких були змінені відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1392 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»).

1. Актуальність теми дисертації

Актуальність дослідження стратегічних засад управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин обумовлена необхідністю адаптації бізнесу до нових викликів, що виникають у зв'язку зі швидкими технологічними змінами, переходом до економіки знань, де ключовими ресурсами стають інформація, інновації та висококваліфікований персонал, глобалізацією, політичною ситуацією в країні, зміною споживчих запитів та посиленням конкуренції на ринку. Умови постіндустріальної трансформації вимагають від підприємницьких структур здатності до постійного оновлення стратегій, зокрема в сфері управління інтелектуальним капіталом, цифровими ресурсами та креативними підходами до формування бізнес-моделей. У сучасних умовах успіх підприємства дедалі більше залежить від його здатності впроваджувати інновації, ефективно

використовувати цифрові технології, розвивати людський капітал та оперативне реагувати на зміни в соціально-економічному середовищі. Дослідження даної теми є своєчасним та таким, що сприяє формуванню науково-обґрунтованих підходів до підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур, що, у свою чергу, є важливим для забезпечення їхнього стійкого та інклюзивного розвитку й успіху в умовах динамічного та турбулентного підприємницького середовища.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Теоретичним і методологічним підґрунтям дисертаційної роботи слугували положення економічної теорії, менеджменту, теорії стратегічного управління, теорії галузевих економічних наук, теорії інновації. Поставлені в дисертаційній роботі задачі вирішувалися за допомогою таких методів дослідження: систематизації та емпіричного дослідження, діалектичного і порівняльного аналізу – для вивчення теоретичних засад стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур, його термінології; класифікаційно-аналітичний, статистичного та порівняльного аналізу – для типологізації викликів, трендів, наслідків постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин; експертних оцінок, деталізації та синтезу – для дослідження змін потреб стратегічного управління підприємницьких структур; логіко-структурного моделювання – для розроблення моделей та інструментарію, а також компетентнісного базису стратегування конкурентоспроможності підприємницьких структур в постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин; контент-аналізу, кабінетно-польових досліджень – для дослідження релокації підприємницьких структур як чиннику впливу та виклику їх конкурентоспроможності; логічної структуризації – для побудови структури дослідження, узагальнення його результатів.

Високий рівень обґрунтованості результатів дослідження підтверджується сформульованими автором підходами до розкриття змісту категорій на основі власних узагальнень та систематизації шляхом критичного аналізу існуючих підходів. Логічний зв'язок між поставленими завданнями та отриманими висновками, рекомендаціями щодо теорії, методології та практики стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин визначає обґрунтованість результатів дослідження.

Структура дисертаційної роботи визначається її метою і спрямована на вирішення поставлених у роботі завдань відповідно до логіки їх взаємозв'язку. Кількість завдань є цілком достатньою для досягнення мети. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, трьох додатків.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що матеріал викладено послідовно, логічно, а сформульовані автором висновки та рекомендації є обґрунтованими та аргументованими.

3. Основні наукові результати дисертації

Наукова новизна полягає у поглибленні теоретичних засад та концептуальних положень і розробці науково-методичних рекомендацій щодо стратегічних засад управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин.

Вагомі результати, що містять наукову новизну, є такі:

1) удосконалено структурно-змістовну характеристику стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур, відмінністю якої є: запропоновані ознаки інклюзивності, інноваційності, соціальної відповідальності, які взаємодоповнюють один одного і сприяють створенню стійкої конкурентної переваги; обґрунтування цих ознак для інтеграційного соціально-відповідального інклюзивно-інноваційного підходу до стратегічного управління підприємницькими структурами, у т.ч. релокованими; структурований порядок її проведення;

2) удосконалені науково-теоретичні засади постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин в частині визначення її сутності, типологізації та характеристики ключових напрямків, типів змін, викликів, трендів та їх наслідків, обґрунтування їх впливу на підприємницькі структури та необхідності інновацій, інклюзивності стратегічного управлінського впливу, збалансованості соціальної відповідальності;

3) удосконалено науково-методичне та методологічне забезпечення процесу релокації підприємницьких структур, яке відрізняється її характеристикою як чиннику впливу та виклику їх конкурентоспроможності, визначенням фрагментарності змін конкурентних стратегій та утворення дев'ятох напрямків потреб стратегічного управління підприємницьких структур;

4) удосконалені концептуальні моделі та інструментарій стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур, які враховують інклюзивність управлінського впливу, інноваційність технологій та управлінських рішень, а також соціальну відповідальність бізнесу;

5) удосконалені методичні підходи та аналітичний інструментарій стратегування конкурентоспроможності релокованих підприємницьких структур, відмінними особливостями яких є: набір інструментів стратегування, що оцінюють інклюзивність управлінського впливу, інноваційність управлінських рішень та технології та соціальну відповідальність; критерії та показники оцінювання цих ознак-характеристик, порядок їх кількісного розрахунку; стратегічне картографування інтегративної конкурентоспроможності релокованої підприємницької структури, запропонований формат якого враховує особливості релокації підприємницьких структур (необхідність відновлення ринкових позицій,

організаційних процесів та відновлення співпраці з ключовими стейкхолдерами після важких умов форс-мажору);

б) дістали подальшого розвитку: а) теоретичний базис конкурентоспроможності підприємницьких структур, який доповнено її характеристикою як об'єкту стратегічного управління через ретроспективні зміни функціоналу конкурентоспроможності в технологіях стратегування, включаючи міжфункціональне співробітництво та стратегічну гнучкість; б) компетентнісний базис стратегування конкурентоспроможності підприємницьких структур, необхідний в постіндустріальній трансформації соціально-економічних відносин.

4. Достовірність результатів дисертації, повнота їх відображення в опублікованих автором працях

Аналіз дисертаційної роботи, основних статистичних даних, а також наведених автором прикладів й розрахунків дозволяє стверджувати, що *основні результати досліджень є достатньою мірою обґрунтованими та достовірними*. Основні результати дисертації отримані в результаті аналітичної роботи, у роботі використано класичні прийоми економічного аналізу, вивчено достатню кількість праць провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, робота має достатній обсяг апробації результатів дослідження.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становлять: праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а також фахівців-практиків з проблематики дослідження, чинне законодавство і нормативно-правові акти, дані Державної служби статистики України та відкритих інформаційних Інтернет-джерел, відкритих аналітичних звітів, результати власних досліджень. Достовірність наукових результатів підтверджується значним обсягом опрацьованих літературних джерел (147 найменувань).

Висновки дисертації і основні пропозиції, зазначені у відповідних елементах наукової новизни, у повній мірі та з достатньою аргументованістю знайшли відображення у 9 наукових працях загальним обсягом 6,07 д.а., серед них: 2 монографії (в співавторстві); 3 статті у наукових фахових виданнях України, що включені у міжнародні наукометричні бази; 4 тези доповідей на наукових конференціях. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

5. Практичне значення результатів дослідження

Практична цінність розробок дисертанта полягає у впровадженні запропонованих підходів, моделей, інструментів та механізмів для стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин. Окремі результати дослідження щодо управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в частині змін стратегій розвитку підприємницьких структур та процесу стратегування їх

конкурентоспроможністю за ознаками інклюзивності, інноваційності та соціальної відповідальності в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин, дозволяючи удосконалити процес стратегічного управління, використані у діяльності ТОВ Поліпласт (довідка № 1/12 від 12.12.2023 р.) та БФ «Каритас Одеса» УТКЦ (довідка № 456 від 12.04.2024 р.). Науково-методичні та практичні положення дисертації використано у навчальному процесі Національного університету «Одеська політехніка» МОН України при підготовці навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Проблеми, тенденції розвитку та наукові дослідження у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності», «Управління інклюзивним розвитком підприємництва» (акт впровадження від 21.02.2024 р.).

6. Академічна доброчесність

В дисертації та наукових працях Джахана Фавзі Салем Ісмаєїлу *порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) при підготовці рецензії не виявлено.*

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1. До ключових складових (видів) розвитку підприємницьких структур, наданих у табл. 1.1, с. 31 доцільно було б додати таку важливу складову успішного та стійкого розвитку підприємницьких структур, як інклюзивний розвиток, який дозволяє краще реагувати на виклики сучасного бізнес-середовища, підвищувати конкурентоспроможність та сприяти соціальній справедливості.

2. Дискусійним є питання щодо сутнісно-змістовної характеристики поняття стратегії релокації. Віддаючи належне актуальності та важливості явищу релокації у сучасних умовах функціонування бізнес-структур, на наш погляд, релокація виступає скоріш дієвим інструментом для реалізації стратегії розвитку підприємницької структури, ніж самою стратегією.

3. У п. 2.1, табл. 2.1, с. 85 напрямки постіндустріальної трансформації та зміст ключових змін доцільно доповнити активним впровадженням штучного інтелекту у бізнес-процеси підприємницьких структур, що дозволяє останнім досягти конкурентних переваг за рахунок створення унікальних бізнес-рішень.

4. Структурно-змістовну характеристику інструментарію стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур (табл. 3.1, с. 142), на наш погляд, доцільно доповнити таким інструментом реалізації стратегії як система збалансованих показників, а також інструментами функціонального моделювання бізнес-процесів та потоків даних (SADT, IDEF0, IDEF3, DFD тощо), що дозволило б збагатити представлений інструментарій.

5. Характеристика організаційно-економічного механізму формування інклюзивної соціальної відповідальності суб'єктів інноваційного процесу (п.

3.1, с. 150) потребує розширення доповненням ознаки інклюзивності не тільки управлінського впливу, а й інклюзивності організації бізнес-процесів підприємницьких структур, яка уособлює зв'язок із самим інноваційним процесом та сприятиме створенню більш ефективних та адаптивних бізнес-структур.

Зауваження є дискусійними та не впливають на позитивну оцінку дисертації.

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота Джахан Фавзі Салем Ісмаїла на тему «Стратегічні засади управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою працею, тема якої є актуальною. Тема та зміст дисертації відповідають спеціальності 076 – Підприємництво та торгівля (до 16.12.2022 р. «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» згідно таблиці відповідності окремих спеціальностей переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 (в редакції, чинній станом на 06 липня 2021 року)) галузі знань 07 – Управління та адміністрування.

Дисертаційна робота написана з використанням сучасних методів наукового дослідження, є самостійним результатом наукового пошуку автора з достатньою обґрунтованістю та аргументованістю запропонованих рекомендацій, містить наукову новизну та важливі практичні рекомендації. Практичну цінність впровадження результатів дослідження Джахан Фавзі Салем Ісмаїла доводять представлені довідки та акти про впровадження. Порушення академічної доброчесності у роботі відсутні.

Вважаю, що *дисертаційна робота Джахан Фавзі Салем Ісмаїла на тему «Стратегічні засади управління конкурентоспроможністю підприємницьких структур в умовах постіндустріальної трансформації соціально-економічних відносин», відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії*, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ України № 341 від 21.03.2022, Постановою КМ України № 502 від 19.05.2023, та Постановою КМ України № 507 від 03.05.2024, а її автор – *Джахан Фавзі Салем Ісмаїл – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 07 – Управління та*

адміністрування за спеціальністю 076 – Підприємництво та торгівля (до 16.12.2022 р. «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» згідно таблиці відповідності окремих спеціальностей переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 (в редакції, чинній станом на 06 липня 2021 року), спеціальностям, код та/або найменування яких були змінені відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1392 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»).

Офіційний рецензент:

доктор економічних наук, професор,
професорка кафедри підприємництва та торгівлі
Національного університету
«Одеська політехніка»

Світлана ЄРМАК